

*Даценко Іван Іванович
або
«Той, хто пройшов крізь вогонь»*

Мала Батьківщина

Даценко Іван Іванович народився *29 листопада 1918 року* в селі *Чернечий Яр* Диканського району Полтавської області в *селянській родині*. Навчався в місцевій середній школі. Після закінчення середньої школи вступив до зооветеринарного технікуму в селі Писарівщина. *У 1937 році* Івана було призвано в армію й прийнято до Оренбурзького *авіаційного училища*.

Будинок де народився і виріс Даценко І. І.

Перемоги Другої світової війни

Під час Другої світової війни Даценко І. І. керував *літаками Іл-4, бомбардувальниками дальньої дії*, атакуючи військово-промислові об'єкти в Німеччині, окупованій Польщі, під Орлом, Сталінградом та іншими містами. *Наприкінці червня 1942 року* старший лейтенант Іван Даценко зі своєю ланкою 10-го гвардійського Червонопрапорного авіаційного полку дальньої дії вилетів на бомбардування німецького аеродрому біля міста Орел. Літаки успішно знищили ціль, але на зворотному шляху Іл-4 Даценка підбили із зенітки, льотчик зробив усе для того, щоб літак перетнув лінію фронту, а вже тоді екіпаж зміг катапультиватися. *Уже на початок осені 1943 року* старший лейтенант Даценко здійснив *213 бойових вильотів*, за що *18 вересня 1943 року* був нагороджений «*Золотою Зіркою*» Героя Радянського Союзу.

Між життям та смертю

18 квітня 1944 року, коли ланка Івана Івановича отримала наказ бомбардувати львівську залізничну станцію, де була зосереджена велика кількість ворожої техніки, літак Даценка знову було підбито. Очевидці стверджували, що снаряд влучив у бензобак, що миттєво спричинило вибух і не дало екіпажу можливості скористатися парашутом. Спочатку льотчика з товаришами вважали зниклими безвісті. В 1973 році вийшла друком книга «За мужність і відвагу» зі списком 233-ох Героїв Радянського Союзу Полтавщини з коротким описом їхнього бойового шляху. Розповідь про І. І. Даценка закінчувалась фразою «Під час виконання завдання безстрашний льотчик загинув смертю хоробрих...» Так думали всі. У рідному селі Даценка вважали героєм, планували встановити пам'ятник, його іменем наректи не лише одну з вулиць, а й сам населений пункт. Але раптово і без пояснення причин ставлення керівництва держави до загиблого льотчика змінилося: вшанування пам'яті Даценка наказали припинити.

«Негоже забувати своїх Богів»

Для пересічного українця історія ця стала відомою з *19 березня 1997 року*, коли у друкованому органі Всесоюзної центральної ради профспілок газеті «Труд» з'явилася публікація харківського кореспондента Олександра Чепалова «Махмуд Есамбаєв: Негоже забувати своїх Богів», де йшлося про долю *українського хлопця з-під Полтави, льотчика, героя Радянського Союзу, який став у Канаді вождем племені ірокезів*. Рівно через 30 років після канадської виставки ЕКСПО-67 видатний танцівник, член радянської делегації, розповів її авторові публікації.

Тридцять років по тому

І лише через тридцять років було з'ясовано неймовірні деталі цієї історії. *Племінниця льотчика* (донька його рідної сестри Олександри) *Ольга Рубан* натрапила на ранішезгадане інтерв'ю й не залишала спроб дізнатися більше про дядька. Саме тому вона зателефонувала на дуже популярну того часу передачу «Жди мене» з проханням допомогти *знайти інформацію, яка б підтвердила чи спростувала слова танцюриста Есамбаєва і розвіяла туман над історією життя Івана Даценка*. Розповідь Ольги викликала інтерес телевізійників, і вони вирішили провести журналістське розслідування. Із 2001 по 2003 роки в ефір вийшло кілька передач на цю тему, знайдено чимало товаришів по службі, знайомих і людей, які бачили Даценка уже в Канаді. З'ясувалося, що *у 1967 році*, коли радянська делегація побувала *на Всесвітній виставці у Монреалі*, номер народного артиста Махмуда Есамбаєва «Танець вогню» так вразив канадського прем'єр-міністра Лестера Пірсона, що той запропонував танцюристу самому вибрати подарунок. *Есамбаєв без вагань сказав, що хоче побачити побут і танці корінних жителів країни*.

Вогонь (Poking Fire)

І вже наступного дня всю *делегацію* було запрошено до поселення племені *могавків*. Народний артист зайшов до найбільшого вігваму і захоплено почав роздивлятися оздоблення помешкання: томагавки, стріли, одяг з традиційною індіанською вишивкою. Через кілька хвилин у супроводі почету зайшов вождь: міцний, високий індіанець, покритий татуюваннями по всьому тілу і бойовим окрасом на обличчі. Довге чорне волосся вождя було прикрашене довгим різнокольоровим пір'ям. Есамбаєв попросив перекладача сказати індіанцю, що танцюрист дуже вражений побаченим. На що вождь відповів *щирою українською*: «Доброго здоров'я!». Далі він наказав накрити для гостей стіл, і однією зі страв були галушки. Урешті хтось із членів делегації не витримав і запитав: «Та хто ж ви такий?». На що вождь сказав: «Іван Іванович Даценко, я з-під Полтави».

Вогонь (Poking Fire)

Виявилось, що насправді *Іван Даценко встиг катапультиватися з підбитого літака, але потрапив у полон. Після 1945 року льотчик опинився на американській частині окупованої Німеччини. І хоча за домовленостями союзники мали передати полонених СРСР, Даценку вдалося уникнути повернення до Союзу і потрапити в Канаду. Там, у резервації Канавей він знайомиться з плем'ям могоавків і, завдяки своєму фаху ветеринара, допомагає їм лікувати коней. А через кілька років Іван Іванович одружився з донькою вождя Луїзою МакКомбер. Даценко став членом племені, а після смерті тестя – вождем на прізвисько *Пронизуючий Вогонь (Poking Fire)*. Він допоміг могоавкам заробити на культурній спадщині, розвиваючи туристичний бізнес і влаштовуючи різні шоу для гостей.*

Чому була порушена «Мовчанка»

Очевидно, вже ніхто не довідається, про що тоді у вігвамі говорив віч-на-віч з вождем визначний артист: вхід охороняли індіанські воїни, і навіть чекістів, котрі супроводжували радянську делегацію, туди не пустили. *«Мовчанку» Есамбаєв витримав 30 років. Чому ж її порушив?* Можливо, вважав, що *минув значний час*. А може, до відвертості спонукало *гарне товариство*, бо ця розмова з Есамбаєвим відбувалася в ресторані. Журналіст навіть записав її на магнітофон. Це вже згодом танцівник чомусь *став відмовлятися від своїх слів*, а знічений і навіть обурений журналіст божився Ользі Василівні Рубан, небозі Івана Івановича Даценка, що ані слова «відсебеньки» до цієї історії не доточив, і на підтвердження був готовий надати магнітофонні записи тої розмови.

Ольга Рубан кілька разів поривалася зустрітися з Есамбаєвим, але наляканий *танцівник* наполегливо цього *уникав*.

Робота спецслужб

Радянські спецслужби проявили себе невдовзі після *виставки ЕКСПО-67*. *Леонід Тарасенко* пригадав, як його батька в 70-ті роки запрошували в КДБ на *бесіду*. Їх цікавило, чи той нічого не знає про повоєнну долю *Івана Даценка*. Покійний батько *Леоніда Миколайовича* дружив з *Іваном Івановичем*, разом вони і воювали. Органи безпеки, вочевидь, тоді шукали людей, яким *Даценко* міг би надіслати про себе звістку, *але Тарасенко, як і багато інших, вважав, що його побратим загинув, що сказав в КДБ.*

Як Даценку І. І. вдалося втікти з німецького полону

Покійний *полтавський краєзнавець і філолог* *Анатолій Дяченко*, після того, як *1997 року* з'явилася перша публікація про Даценка, пригадав війну і своє перебування в госпіталі під Львовом. Він розповів Ользі Рубан, що то був німецький госпіталь, який німці не встигли евакуювати. А українські дівчата-санітарки залишилися лікувати наших поранених. Від цих українок і почув тоді дивну історію про полоненого пораненого радянського льотчика, який потрапив сюди. *Цілу добу його охороняли двоє німців, але льотчик зумів утекти.* Дівчата також розповіли, що цих охоронців потім розстріляли у госпітальному дворі. Це трапилось *1944 року, і Дяченко переконаний: мужній льотчик – саме Іван Даценко.*

Запити племінниці Даценка І. І.

Відтоді спливли десятиліття, епохи. Змінилася до невпізнання політична мапа світу. Канув у лету всеможний СРСР. Нібито до невпізнання змінилися спецслужби. Але *над постаттю Івана Даценка не розвіявся загадково-тривожний туман. Уже 2003 року Ольга Рубан зверталася в Полтавське СБУ, щоб довідатись хоч щось нове про свого дядька. Довідалася приблизно таке: у ворогах він не значиться, а позаяк ця історія, мовляв, набула грандіозного розголосу, то вважайте, що вам вдалося і так надто багато довідатися. На що Ольга Василівна відповіла: багато – не багато, а має зробити головне: виконати мамин заповіт, повезти в Канаду на могилу дядька землю з Чернечого Яру. «Звісно, тепер ви можете поїхати в Канаду, – відповів співробітник СБУ – Але чи зможете повернутися додому?».* Що цим хотів сказати офіцер безпеки? Таємниця, покрита мороком.

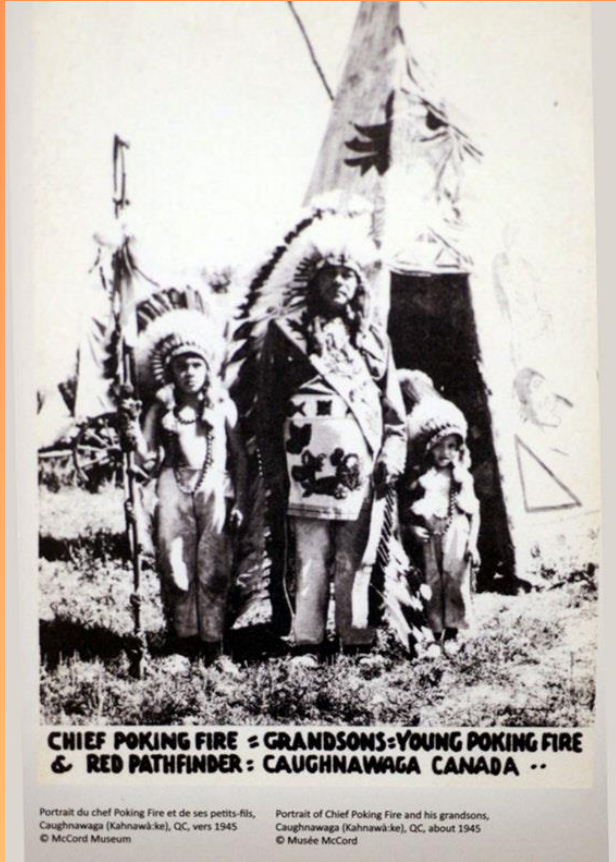
В 1997 році Ольга Рубан звернулася до Товариства канадсько-української дружби в Києві, попросила адреси відповідних інстанцій в Канаді, які б допомогли знайти сліди її дядька. За цими адресами надіслала 67 листів. Були там листи «на замовлення» та «з повідомленням», але жодної відповіді не дочекалася. Тоді небога написала ще п'ять листів, але передала їх «з okazjiєю», через чоловіка, який туди летів. І сталося «диво»: на кожен лист отримала відповідь, а один, з помилкою в адресі, навіть повернувся до Полтави.

Запити племінниці Даценка І. І.

В червні 1999 року Ольга Василівна отримала від Товариства канадсько-української дружби канадську газету з великою статтею колишнього англійського розвідника українського походження Віктора Роєнка, який після відставки поселився в Канаді. І одного разу, заблукавши на полюванні, завдяки дітям Івана Даценка, познайомився з самим вождем. Рубан листом попросила, щоб Роєнко детально розповів про зустріч з її дядьком. В Товаристві запевняли, що Роєнко надіслав їй листа. Але до адресатки він так і не дійшов. А незабаром після від'їзду з України Роєнко тяжко захворів і помер. Так і не повідавши у деталях про свою фантастичну зустріч з індіанським вождем та його червоношкірими дітками, які розмовляли українською мовою.

Журналітське розслідування

Вождь могавків Poking Fire з онуками, 1945 рік

Журналісти передачі «Жди меня» у 2002 році відправили до Монреалю запит з метою знайти Івана Даценка або хоча б якісь свідчення про нього. І отримали відповідь від канадійки пані Дейл, яка ще дитиною тридцять років тому часто бувала в згаданій резервації, бо її мама працювала екскурсоводом для іноземців. Пані Дейл була знайома з вождем особисто і розповіла, що в Пронизуючого Вогню був син і двоє внуків. Але на момент зйомок передачі вождь із сином уже померли. Як склалася доля його внуків невідомо, адже пошук індіанців суттєво ускладнився після дев'яностих років, коли в країні закрили всі резервації, а їх жителі стали повноправними громадянами Канади і роз'їхалися по світу в пошуках кращого життя.

Втрачений архів

Після смерті Махмуда Есамбаєва *залишився величезний архів*. Але з ним трапилося лихо: *під час однієї з ракетних атак Росії на Грозний ракета влучила в квартиру Есамбаєвих*. Журналістка Ірина Ліханова, кореспондент телепроекту «Ищу тебя», згодом зустрілася з удовою танцівника: *сподівалася на диво. Але жінка розвіяла останнє сподівання: весь Махмудів грозненський архів знищено дотла*. Під кінець зустрічі дружина Есамбаєва довірливо повідала журналістці: *«Якби він був трохи стриманішим та менше говорив, то, можливо б, і не пішов так рано з життя»*. Що бентежило вдову? Може, те ж саме, що змусило відмовитися від того несподіваного ресторанного зізнання на магнітофон і її чоловіка? Втім, від дружини Есамбаєва стало *відомо, що Махмуд довго листувався з Іваном Даценком, а в його архіві було багато світлин, які прислав вождь з Канади*.

«Той, хто пройшов крізь вогонь».

Нова *хвиля ажіотажу* і суперек здійнялася, коли стало відомо, що відомий український кінорежисер Михайло Ілленко знімає фільм *«Той, Що Пройшов Крізь Вогонь»*. Прототипом головного героя став Іван Даценко. В одній із полтавських газет тоді з'явилася публікація радянського генерала Решетнікова під назвою *«Не тривожте славного ім'я героя»*. Обуренню автора немає меж: уся ця історія, мовляв, – вигадка, бо насправді Іван Даценко загинув. Як аргумент – та ж таки відмова наляканого Махмуда Есамбаєва від власних слів. Для генерала Решетнікова головне – *заперечити сам факт того, що Іван Даценко вийшов живим з вогню, бо мертвий герой безпечніший*.

Свідчення сусідки Даценка І. І.

До речі, слова генерала Василя Решетнікова, полковника Віктора Дейнеги та їхніх сподвижників, які так хочуть Даценкової «героїчної загибелі в бою», можна спростувати. Так, в *селі Чернечий Яр живе старенька Марфа Данько – сусідка Даценків*. Її під час війни забрали на роботу в Німеччину. *По війні Марфа потрапила до американської зони і в фільтраційному таборі зустрілася... з Іваном Даценком*. Мала з ним розмову та запрошення їхати з його групою до Канади. Інтерв'ю у Марфи Данько брали для своїх фільмів полтавська журналістка Інна Снарська та кінорежисери Михайло Ілленко і Сергій Марченко.

Таким чином, *Даценко, всупереч бажанню недоброзичливців, все-таки вийшов живим з вогню*. Не будемо прискіпливими критиками чудового фільму Михайла Ілленка, але заради справедливості треба сказати, що в радянські табори він все ж не потрапив. Інакше ніяк не лишився б в офіційних скрижалях Героїв Радянського Союзу. Заарештовані автоматично позбавлялися нагород.

Причини резервального життєвого шляху Героя

Що ж змусило нашого героя оселитися так далеко, аж на берегах Онтаріо? На співпрацю з німцями він не пішов – втік тоді з госпіталю, з-під носа нещасних вартових. Навесні 1944 року у тих краях, під Львовом, майже всі ліси контролювали підрозділи УПА. Очевидно, саме з українськими партизанами звела тоді доля нашого Героя. А те, що Іван Даценко був українським патріотом, – поза всякими сумнівами. Він навіть своїх червоношкірих дітей навчив рідної мови. До того ж як розумна та освічена людина, памятав та задавався питанням щодо виникнення голоду в селах у 1933 році, скрізь який пройшла й його родина.

І тільки закінчення війни в лавах УПА могло пояснити мотиви такого подальшого глибокого підпілля фронтовика, і те, чому Іван Даценко опинився в тій канадській зоні резервації, де навіть паспортів не треба.

Тепер стає зрозумілою і згадана реакція отих радянських та й пострадянських “чекістів” і військових. Хіба вони можуть змиритися, що свого часу ганебно прогледіли таку страшну крамолу: Герой Радянського Союзу воює... в УПА?

Життєвий шлях Даценка І.І. на відстанні століття від військового сьогодення України. Однак, його життєвий шлях є одним з яскравих прикладів у нашій історії незламності та нескореності патріотичного духу українців.

